

Dorota Gierszewski

ORCID: 0000-0003-2002-5128

Julia Tomala

ORCID: 0000-0001-8671-3738

DOI: 10.34866/9fej-bw74

Przestrzenie edukacji obywatelskiej dorosłych – aktywizacja środowiska w działaniach Kościoła katolickiego

Spaces for civic education of adults – activating the community by the Catholic Church

Key words: civic education of adults, social capital, social animation, the Catholic Church.

Abstract: The article presents issues related to the activities of the Catholic Church as one of the actors of social life in terms of activating Polish society. The authors wonder whether the Church can be considered a moderator of social animation and whether adult civic education takes place within its structures. The aim of the study is to draw attention to the social capital dormant in Catholic communities.

Słowa kluczowe: edukacja obywatelska dorosłych, kapitał społeczny, animacja społeczna, Kościół katolicki.

Streszczenie: Artykuł przedstawia zagadnienia związane z działalnością Kościoła katolickiego jako jednego z aktorów życia społecznego pod kątem aktywizacji polskiego społeczeństwa. Autorzy zastanawiają się, czy można uznać Kościół za animatora sił społecznych oraz czy odbywa się w ramach jego struktur edukacja obywatelska dorosłych. Celem opracowania jest zwrócenie uwagi na drzemący we wspólnotach katolickich kapitał społeczny oraz postulowanie poszerzenia środowisk animacyjnych o nowe obszary.

Wprowadzenie

Wychodząc z perspektywy społeczno-pedagogicznej sięgającej po personalizizm społeczny, można odnaleźć w działalności Kościoła katolickiego tradycje edukacji obywatelskiej dorosłych. Rozumie się je w tym kontekście jako uczenie się umożliwiające poznanie życia społecznego i sprawne w nim funkcjonowanie¹. Na tym tle warto przyrzeć się obecnym zasobom Kościoła, aby zobaczyć, jaki potencjał wzmacniający i ożywiający społeczności mają instytucje religijne. Czy Kościół katolicki jako jeden z aktorów życia społecznego aktywizuje polskie społeczeństwo, czy uruchamia siły społeczne obecne w środowi-

¹ D. Gierszewski, *Edukacja obywatelska w przestrzeni lokalnej*, Wyd. UJ, Kraków 2017, s. 81.

sku? Autorki podejmują próbę oceny potencjału partycypacyjnego w oparciu o literaturę przedmiotu, analizę danych zastanych oraz treści danych statystycznych.

Edukacja obywatelska w zakresie aktywizacji społecznej

Partycypacja wspomniana w pytaniu wiąże się z animacją społeczno-kulturową. Osoby zajmujące się problematyką animacji zgadzają się co do tego, że jest to *pewien rodzaj praktyki społecznej skierowanej na jednostki, grupy lub społeczności w celu osiągnięcia pozytywnej zmiany*². Sensem animacji jest pobudzenie człowieka do decydowania o własnym losie, spełniania własnych aspiracji. U jej aksjologicznych podstaw stoi przekonanie, że w człowieku i społeczności tkwi potencjał, który trzeba dostrzec, wydobyć i ożywić.

Zasadnicze jest, że animacja może wpływać na zmianę społeczną³, a nawet *[jest] to metoda budowy kapitału społecznego środowisk lokalnych, opierającego się na dobrze skomunikowanych sieciach społecznych, które stanowią przyczynek do rozwoju demokracji uczestniczącej*⁴. Takie rozumienie animacji czyni z niej metodę realizacji idei społeczeństwa obywatelskiego, które charakteryzuje się aktywnością i zdolnością do samoorganizowania się oraz określania i osiągania wyznaczonych celów bez impulsów ze strony władz. Odbywa się to przez wzmocnienie zaufania społecznego, poprawę umiejętności współpracy, zwiększanie poziomu aktywności obywatelskiej. Biorąc pod uwagę fakt, iż *poziom kapitału społecznego jest w Polsce niski, a animacja może stanowić silne wsparcie w rozwijaniu demokracji uczestniczącej i społeczeństwa obywatelskiego*⁵.

W tym kontekście w Kościele można dostrzec tradycję edukacji obywatelskiej, w ramach której dokonuje się proces aktywizacji czy też animacji społecznej. Jest to konsekwencją założenia, że cel edukacji obywatelskiej dorosłych to zrozumienie zasad demokratycznego państwa, kształtowanie postaw i umiejętności, w wyniku których możliwe staje się zaangażowanie obywatelskie. Mając do czynienia z edukacją obywatelską w znaczeniu coraz lepszego rozumienia świata przez działanie, zauważamy niekończący się proces kreatywny. Edukacja ta nie jest rozumiana jako etap w życiu, ale długotrwały, niekończący się proces.

Animacja, w formie zbliżonej do dzisiejszej, pojawiła się w latach 60. i 70. XX w. kiedy to wiele zachodnich społeczeństw postulowało osiągnięcie autonomii i uwolnienia się od instytucji, manipulujących obywatelami. Miała być remedium na rozwój społeczeństwa przemysłowego i negatywne konsekwencje, które ze sobą niósł,

² B. Cyboran, *Animacja w systemie zależności instytucjonalnych: uwarunkowania rozwoju animacji społeczno-kulturalnej na tle polskiej polityki kulturalnej po 1989 roku*, Wyd. UJ, Kraków 2018, s. 17.

³ P. Besnard, *Problematyka animacji społeczno-kulturalnej*, PWN, Warszawa, s. 176.

⁴ B. Cyboran, *Animacja w systemie...*, op. cit., s. 234.

⁵ D. Gierszewski, B. Nosek, *Wzmacnianie aktywności społeczeństwa obywatelskiego poprzez animację społeczno-kulturową*, Lublin 2013, s. 168–173.

m.in.: samotność, utratę poczucia bezpieczeństwa, konsumpcjonizm, brak współpracy pomiędzy społeczeństwem a władzą⁶. Początkowo wyłoniła się we Francji⁷.

Animacja stała się nadzieją na przemianę mechanizmów bierności. Również w Polsce jawiła się jako środek prewencyjny na problemy społeczeństwa, które weszło w kapitalistyczny świat, narażając się na nowe zagrożenia. Znalazła podatny grunt, wpisując się w procesy decentralizacyjne w państwie polskim⁸. Jednym z ważniejszych źródeł wielu problemów społeczeństwa był wtedy i nadal jest brak *etosu odpowiedzialności społecznej rozumianej jako świadome odnotowywanie w psychice ludzkiej społecznych konsekwencji własnych działań lub zaniechań*⁹. Ukazanie się w druku dwóch pedagogicznych monografii autorstwa Jana Żebrowskiego (1987) i Małgorzaty Kopczyńskiej (1993), poświęconych francuskim koncepcjom animacji społeczno-kulturalnej oraz osobie animatora kultury, wpłynęło na przełom w recepcji wykładni francuskich i przyczyniło się do intensywnego rozwoju studiów teoretycznych i badań empirycznych nad animacją społeczno-kulturalną w naszym kraju¹⁰.

Mariusz Cichosz porządkując terminy związane z animacją¹¹ stwierdza, że za granicą animacja społeczno-kulturalna konstruowana była na gruncie pedagogiki kultury, w Polsce jednak to pedagogika społeczna stała się kamieniem węgielnym animacji. Animacja znalazła swoje miejsce w pracy oświatowej i kulturalnej, by na przestrzeni lat przekształcić się w działalność kulturalno-oświatową. Właśnie z niej narodziła się animacja społeczno-kulturalna.

Rozważanie animacji w kontekście Kościoła katolickiego znajduje swoje uzasadnienie ze względu na nikłe powodzenie animacji pojmowanej w akademickiej formie. Może ono wynikać z trudności w odnalezieniu jej prawdziwych antecesorów na gruncie polskim¹². Niepokojącym wydaje się fakt, jak rzadko w literaturze przedmiotu spotkać można perspektywy, w których działacze środowiskowi patrzą na swoją pracę jako na proces uczenia się od ludzi czy rodzaj wymiany intelektualnej. Nierzadko wspomina się o realnych trudnościach w pracy ze społecznością,

⁶ E. Nycz, *Animacja społeczno-kulturalna w środowisku zróżnicowanym etnicznie i kulturowo*, „Kultura i edukacja” 2018, nr 3, s. 205.

⁷ D. Kubinowski, *Kultura animacji jako humanistyczna pedagogia*, „Nauki o wychowaniu. Studia interdyscyplinarne” 2016, nr 2, s. 98.

⁸ M. Łuszczczyńska, I. Rybka, *Koncepcja analizy dotychczasowych doświadczeń w obszarze pracy socjalnej i animacji społecznej (desk research)*, 2013, s. 4.

⁹ E. Włodarczyk, *Animacja w kontekście bierności i jej przelamywania*, s. 148, cyt. za: J. Malikowski, *Tu nic nie da się zrobić, czyli bierność obywatelska*, w: A. Keplinger (red.), *Bierność społeczna. Studia interdyscyplinarne*, Warszawa 2008, s. 262.

¹⁰ D. Kubinowski, *Kultura animacji...*, op. cit., s. 98.

¹¹ M. Cichosz, *Animacja społeczno-kulturalna – początki i rozwój – kontekst pedagogiki społecznej*, w: K. Segiet, K. Stupska, A. Tokaj (red.), *Animacja w środowisku...*, op. cit., s. 25.

¹² K. Łobaza, *Zróżnicowane i niedookreślone funkcje animatorów*, „Academic Journal of Modern Philology” 2018, nr 7, s. 197.

np. ograniczonej zdolności do efektywnego zaangażowania się¹³ społeczności i jednostek w działania animatorów. Zapotrzebowanie na działania animacyjne jest ogromne. Być może jest lub powinna być ona realizowana w innej formie niż się to propaguje na poziomie akademickim. Stąd próba wyjścia poza akademickie obszary jej określania i dostrzeżenia kapitału, który chociaż obecny, być może nie został do tej pory wykorzystany.

Kapitał społeczny w Kościele

Kapitał społeczny, który posiada Kościół katolicki, jest największym kapitałem pozapaństwowym w Polsce. Zdefiniować go można jako zgeneralizowane normy zaufania i wzajemności, zasoby wiedzy oraz zasoby tożsamościowe, wartości i więzi społeczne¹⁴. Sam Kościół natomiast uznaje się za *społeczność, której członkowie są zjednoczeni poprzez to, że myślą w ten sam sposób w patrzeniu na święty świat oraz jego relację ze światem świeckim oraz poprzez to, że przekształcają te wspólne idee we wspólną praktykę*¹⁵. Mając to na uwadze, należy wspomnieć, że przybliżoną liczbę członków organizacji religijnych szacuje na około 2,5 mln. Tworzą je ruchy/wspólnoty oraz stowarzyszenia. Podstawową przestrzenią ich działalności są parafie. Mają one rozbudowaną infrastrukturę oraz instytucjonalne oparcie¹⁶. Kościół jest więc instytucją, która stanowi dla Polaków przestrzeń bliską, w której można działać. Według Joanny Kurczewskiej przejęcie katolickich instytucji religijnych w skład struktur społeczeństwa obywatelskiego posiada uzasadnienie historyczne: *Wiąże się to z intensywnością komponenty wspólnotowej w kulturze społecznej Polaków i respektem dla wartości chrześcijańskich w moralności narodowej*¹⁷.

Warto zastanowić się, czy w podejmowanych działaniach w ramach Kościoła katolickiego zauważyć można cechy dystynktywne animacji oraz przestrzeń dla edukacji obywatelskiej dorosłych. Być może działacze społeczni powinni dostrzec elementy tradycji animacyjnej w Kościele, uznając społeczny kapitał religijny rozumiany jako forma kapitału społecznego dotyczącego określonej grupy osób. Powstaje on w oparciu o religijność indywidualną i zbiorową oraz w powiązaniu z instytucjami religijnymi. Oznacza psychologiczne poczucie wspólnoty, zaangażowanie społeczne wyrażające się w partycypacji i działaniu prospołecznym oraz sieć powiązań pomiędzy jednostkami. (...) Oddziałuje nie tylko na grupę osób, w której się pojawia, ale również na szerszą społeczność¹⁸.

¹³ M. Rosalska, *Empowerment jako strategia myślenia i działania w pracy na rzecz społeczności*, Wyd. Naukowe UAM, Poznań, s. 100.

¹⁴ W. Szymczak, *Religijność – aktywność – obywatelskość. O społecznym potencjale organizacji religijnych w Polsce*, „Roczniki nauk społecznych” 2010, tom 2(38), s. 111.

¹⁵ E. Durkheim, *The Elementary Forms of the Religious Life*, London 1964, s. 44, cyt. za: W. Sadłoń, *Religijny kapitał...*, op. cit., s. 146.

¹⁶ Tamże, s. 10.

¹⁷ J. Kurczewska, *Lokalne społeczeństwa obywatelskie w Polsce*, w: *Rozumienie zmian społecznych*, (red.), E. Hałas, Lublin, TN KUL 2001, s. 121–122.

¹⁸ W. Sadłoń, *Religijny kapitał społeczny. Kapitał społeczny a Kościół katolicki w społecznościach lokalnych w Polsce*, Wyd. Bezkręsy Wiedzy, Warszawa 2014, s. 211–213, cyt. za: Ch. Toppe, A. Kirsch, M. Jacobel,

W takim ujęciu być może należy go traktować jako gałąź trzeciego sektora, dobrą bazę, która z jakichś przyczyn nie jest obecnie odpowiednio wykorzystywana.

Analizując myśl pedagogiki katolickiej, widać jednak w jej celach dużą troskę o dobro wspólne. Wychowanie moralno-religijne nie wyłącza bowiem „zadań świeckich, o ile są etyczne, lecz łączy harmonijnie wszystkie cele indywidualne i społeczne. Praca nad swym zbawieniem (...) to religijna strona naszego zadania życiowego; wypełnianie zaś obowiązków na obranych stanowiskach w służbie i dla rozwoju społeczeństwa, to strona świecka jednego i tego samego zadania życiowego¹⁹. Rzadko zauważa się, że skuteczna animacja w Polsce miewała „kościelne korzenie”. To przemilczenie może wynikać z obecnej sytuacji Kościoła, ze zmian historycznych i obyczajowych oraz wielu innych czynników, ale z pewnością nie można powyższych faktów ignorować.

Ponadto warto zauważyć, że autentyczne zaangażowanie w życie religijne może skutkować, według niektórych badaczy, silniejszą motywacją do działań różnego rodzaju²⁰. Wspomina o niej Wojciech Sadłoń oraz badania Klon/Jawor, które dowodzą, że zdecydowana większość osób zaangażowanych w filantropię lub wolontariat (60,7%) podejmuje takie działania ze względu na swoje moralne, religijne lub polityczne przekonania nakazujące pomagać innym²¹. Okazuje się, że działalność charytatywna Kościoła może przyczyniać się do aktywizacji osób, wobec których świadczona była pomoc. Zwraca na to uwagę też Robert D. Putnam, podkreślając, że osoby, którym kiedyś okazano pomoc, są bardziej skłonne pomagać innym. *Mówiąc w skrócie, filantropia, wolontariat i włączanie się wzmacniają się wzajemnie i mają moc tworzenia odruchowych skłonności (habit-forming), czyli tego, co Alexis de Tocqueville określił jako «skłonności serca» («the habit of the heart»)*²². Nie ulega wątpliwości, że religijność wpływa m.in. na dobroczynność i udział w wolontariacie²³.

Edukacja obywatelska w przestrzeni Kościoła

Można wysnuć tezę, że konsekwencją zaangażowania religijnego jest tworzenie społeczeństwa obywatelskiego, dlatego warto przyjrzeć się tej tematyce bliżej. W Kościele kształtowane są desygnaty pojęcia *dobra wspólnego – wzajemnego zaufania między obywatelami, władzami lokalnymi, sferą organizacji pozarządowych czy uczestnikami życia gospodarczego*²⁴. Organizacje i ruchy religijne stanowią więc

---

Giving & volunteering in the United States. Findings from a National Survey, Independent Sector, Waldorff 2001, s. 20–23, 57.

¹⁹ J. Kostkiewicz, *Kierunki i koncepcje pedagogiki katolickiej w Polsce 1918–1939*, Impuls, Kraków 2013, s. 249,

²⁰ *Better Together: Report of the Saguro Seminar*, John F. Kennedy School of Government, Harvard University, Cambridge 2001, s. 54.

²¹ W. Sadłoń, *Religijny kapitał...*, op. cit., s. 207–210; A. Baczko, A. Ogrocka, *Wolontariat, filantropia i 1%, Raport z badań 2007*, Klon/Jawor, Warszawa 2008, s. 25.

²² R.D. Putnam, *Samotna gra w kręgle. Upadek i odrodzenie wspólnot lokalnych w Stanach Zjednoczonych*, Warszawa 2008, s. 226.

²³ CBOS, *Aktywności i doświadczenia Polaków w 2017 roku. Komunikat z badań*, Warszawa 2018, s. 5.

²⁴ *Polskie wzory uczestnictwa w sferze publicznej. Próba typologizacji postaw*, w: *Spółczesność obywatelska*.

jedną z potencjalnych form rozwiązań problemów nowego pluralistycznego porządku świata. W takich organizacjach katolicy mają szansę zdobywać motywację do brania odpowiedzialności za siebie i swoje najbliższe otoczenie. Widać tu wyraźne korelacje z formami aktywności obywatelskiej, gdyż *Polacy deklarujący przynależność do jakichkolwiek organizacji pozarządowych obok związków zawodowych najczęściej okazują się członkami organizacji kościelnych, ruchów religijnych lub misji, a spora część polskich wolontariuszy to osoby działające w ruchach religijnych i przy parafiach*²⁵. Warto jednak zauważyć, że ruchy religijne oraz wspólnoty przykościelne to obszar stosunkowo słabo zbadany. Nie można jednak zaprzeczyć, że *kościelny trzeci sektor (KTS) jawi się jako znacząca dla wielu wymiarów życia społecznego, także poza czysto religijnym, formacja działań, tworząca dobra publiczne – w tym kapitał społeczny*²⁶.

Religijność niesie za sobą poczucie związku z grupą²⁷, generuje liderów lokalnych oraz wytwarza wspólne normy. Wszystko to wpływa na poziom zaufania społecznego, które jest niezbędne dla funkcjonowania społeczeństwa obywatelskiego²⁸. Nie bez znaczenia jest także w kontekście edukacji obywatelskiej wartość solidarności, pojmowanej jako poczucie wspólnoty i odpowiedzialności związane z ponadindywidualnymi interesami. Warunkiem animacji i budowania zaufania społecznego jest zintegrowane działań na wielu płaszczyznach. Zgodnie z myślą pedagogiki społecznej należy uruchamiać poczucie sprawczości w różnych środowiskach. Nie powinno się wykluczać też społeczności religijnych, one również powinny mieć wpływ na rzeczywistość jako członkowie wspólnoty wyznaniowej oraz obywatele kraju. *W pracy opartej na założeniach empowermentu podkreśla się potrzebę partycypacyjności. Wynika to z przekonania, że posiadanie wpływu na rzeczywistość, w której się uczestniczy, zawsze przynosi korzyść i wpływa na zmianę postaw i zachowań*²⁹. Łatwo zauważyć, iż dla części obywateli Kościoła, stowarzyszenia oraz ruchy działające w jego ramach, niejako naturalnie jako element tkanki społecznej, mają swój wkład w budowanie zaangażowania obywatelskiego. Dzieje się to na różnych poziomach. Kościół historycznie jawi się jako ten, który stał po stronie obrony dobra wspólnego, ponadto przekazuje wartości – edukuje – oraz udziela miejsca i środków do organizowania różnego rodzaju inicjatyw lokalnej społeczności.

Między ideą a praktyką, (red.) A. Kościański, W. Misztal, Warszawa: IFIS PAN 2008, s. 140–141.

²⁵ M. Rogaczewska, *Czy „pokolenie JP2” zbuduje w Polsce społeczeństwo obywatelskie? Szanse i bariery*, s. 148.

²⁶ W. Okrasa, J. Herbst, W. Zdaniewicz, *Organizacje, wspólnoty i instytucje społeczne Kościoła Katolickiego – potencjał i specyfika kościelnego trzeciego sektora w Polsce*, w: GUS, *Stowarzyszenia, fundacje i społeczne podmioty wyznaniowe w 2008 r. Studia i analizy statystyczne*, Warszawa 2010, s. 217.

²⁷ W. Sadłoń, *Religijny kapitał...*, op. cit., s. 67.

²⁸ P. Sztompka, *Zaufanie. Fundament społeczeństwa*, Znak, Kraków 2007, s. 107.

²⁹ M. Rosalska, *Empowerment jako strategia myślenia i działania w pracy na rzecz społeczności*, s. 99.

Religijny kapitał społeczny jako odrębna forma kapitału społecznego niesprzyjająca postawom obywatelskim

Przyjmując wizję Kościoła nie przedstawiającego wartości społecznej ze względu na zdezaktualizowane treści i formę, można powiedzieć, że nie ma on potencjału aktywizującego. Jest to podejście, w którym patrzy się na Kościół z dystansem, tolerując jego istnienie w przestrzeni publicznej. Dodatkowo można powiedzieć, że nawet jeśli w przeszłości był elementem mobilizującym społeczeństwo, to obecnie poniósł porażkę. Obserwowany jest przecież spadek zaufania do Kościoła³⁰, który prócz afer wspierany jest przez ogólny sceptycyzm wobec instytucji³¹, obecny staje się tzw. zinstytucjonalizowany indywidualizm. Zasadniczo jednak przyparafialne organizacje Kościoła katolickiego nie współpracują z administracją samorządową (83%)³². Znaczy to, że działają w oderwaniu od obywatelskich struktur, tworząc alternatywę dla nich, a nie wsparcie.

Można też zwrócić uwagę na inną perspektywę niż powyższa, a mianowicie, że Kościół ma swój kapitał, ale przez niedoskonały sposób, w jaki katolicy próbują urzeczywistniać swoje wartości, pozostaje on tylko religijny i nie ma większego wpływu na społeczeństwo. Potwierdzają to istniejące w literaturze konstatacje, iż *parafia funkcjonująca w oparciu o religijny kapitał społeczny, nie jest częścią wspólnoty obywatelskiej, ale stanowi alternatywę dla niej. Częściowo dzięki temu religijny kapitał społeczny funkcjonuje w Polsce niezależnie od systemu politycznego*³³. W Kościele dostrzec można historycznie motywowany kapitał instytucji, jednocześnie zauważyć można, że przez nadużycia ze strony Kościoła oraz przemiany cywilizacyjne nieodwracalnie utracił on swój autorytet. Omawiany kapitał jest raczej konsekwencją kultu niż czymś, co może mieć większe konsekwencje dla obywateli, jak np. budowanie zaufania społecznego, wydaje się czymś odseparowanym od szerszego wpływu na sferę publiczną. Natomiast działalność Kościoła bliższa jest charytatywnej działalności podstawowej niż aktywizowaniu społeczeństwa. W prezentowanej perspektywie trudno uchwycić istotę rzekomego potencjału animacyjnego, wydaje się ona nadinterpretacją. Wykorzystanie kapitału organizacji religijnych wydaje się niezwykle skomplikowane. Kapitał, który zgromadził Kościół, postrzega się jako wyłącznie religijny, a wszelkie próby dostrzeżenia animacyjnych tendencji uznaje się za nadużycie, gdyż za religią stoją inne cele, motywacje i światopogląd niż prezentowane w wizji społeczeństwa obywatelskiego.

Mało kto ma odwagę, aby stawiać Kościół jako wzór czy nawiązanie do aktywnej postawy obywatela. Pomysł działania z potencjałem animacyjnym w ogól-

³⁰ Z. Dąbrowska, *Sondaż: Wzrosło zaufanie do sądów i UE, spadło do Kościoła*, „Rzeczpospolita”, 28.01.2020.

³¹ B. Skrzypczak, *Współczynnik społecznościowy: edukacyjne (re)konstruowanie instytucji społecznościowych – w perspektywie pedagogiki społecznej*, Wyd. Edukacyjne „Akapit”, Toruń 2016, s. 28–29.

³² *Spółeczny potencjał parafii. Działalność przyparafialnych organizacji Kościoła katolickiego w Polsce w 2012*, GUS ISKK, Warszawa 2014, s. 3.

³³ W. Sadoń, *Religijny kapitał...*, s. 262–264.

nym bilansie nie jest dobry dla samych katolików, ani dla społeczeństwa w ogóle. Animatorzy powinni ulepszać metody swoich działań w obszarach programowo dla nich przeznaczonych. Kościół natomiast, jeśli chce udoskonalać i wykorzystywać swój potencjał społeczny, powinien dokonać tego własnymi siłami. Współcześnie można raczej inspirować się animacją w jej koncepcji emancypacyjnej oraz instrumentalnej³⁴ na wzór krajów takich jak Szwecja, Szwajcaria, Wielka Brytania, Francja czy Norwegia, które kładą nacisk na wykształcenie w społeczeństwie postaw decyzyjności, krytycyzmu i wewnątrzsterownych zachowań. Są to elementy, na które nacisk kładzie edukacja obywatelska.

Podsumowanie

Ignorowanie drzemącego we wspólnotach katolickich kapitału wydaje się być jednoznacznie niekorzystne dla budowania w Polsce społeczeństwa obywatelskiego. Obecnie mamy bowiem zróżnicowany system organizacji regionalnych i lokalnych, o różnym stopniu podległości i kontroli hierarchii kościelnej. Są one w stanie animować i koordynować działania ogólnokrajowe, które są widoczne w polityce kraju. Należy jednak wziąć pod uwagę, że kapitał religijny tworzy alternatywę dla obywatelskiego. Zaleca się raczej dostrzeganie wspólnych europejskich wartości demokratycznych, gdyż dojrzała religijność chrześcijańska przynosi wiele korzyści i jest jednym z narzędzi, jakie stworzyła cywilizacja, aby ulepszać społeczeństwo. Kształtowanie postaw i umiejętności, kreowanie samodzielnego myślenia i krytycznej oceny rzeczywistości, ochrona wartości demokratycznych, czyli elementy stanowiące treści edukacji obywatelskiej, mają zasadnicze znaczenie i doniosły wpływ na podnoszenie poziomu życia przeciętnego obywatela. Obecnie jest oczywiste, że edukacja obywatelska jest niezbędnym komponentem procesu całościowego uczenia się dorosłych i wygląda na to, że można odnaleźć jej elementy w istnieniu i działaniach wspólnoty katolickiej w Polsce. Omawiany potencjał jest jednak słabo zbadany i zasługuje na dalsze badania.

Bibliografia

1. Baczek A., Ogrocka A. (2008), *Wolontariat, filantropia i 1%, Raport z badań 2007*, Klon/Jawor, Warszawa.
2. Besnard P. (1988), *Problematyka animacji społeczno-kulturalnej*, w: M. Debesse, G. Mialaret, (red.), *Rozprawy o wychowaniu*, t. 2, *Rola i kształcenie nauczycieli, edukacja permanentna, animacja*, tłum. Z. Zakrzewska, PWN, Warszawa.
3. Better Together: Report of the Saguaro Seminar (2001), John F. Kennedy School of Government, Harvard University, Cambridge.
4. CBOS (2018), *Aktywności i doświadczenia Polaków w 2017 roku. Komunikat z badań*, CBOS, Warszawa.

³⁴ Wg koncepcji G. van Enckevorta. Por. B. Cyboran, *Animacja w systemie...*, op. cit., s. 21, cyt. za: M. Kopczyńska, *Animacja społeczno-kulturalna*, CAK, Warszawa 1993, s. 63–68; M. Chelmińska, *Dobrobyt i grupy słabe*, „Credo” 1991, nr 4, s. 6–10; M. Łuszczńska, I. Rybka, *Koncepcja...*, op. cit., s. 19, cyt. za: B. Jedlewska, *Animatorzy kultury wobec wyzwań edukacyjnych*, Wyd. UMCS, Lublin 2001, s. 89–91.

5. Chełmiska M. (1991), *Dobrobyt i „grupy słabe”, „Credo”, nr 4.*
6. Cichosz M. (2017), *Animacja społeczno-kulturalna – początki i rozwój – kontekst pedagogiki społecznej*, w: K. Segiet, K. Słupska, A. Tokaj (red.), *Animacja w środowisku. O potrzebie kreowania działań lokalnych (teoria a praktyka społeczna)*, Wyd. Naukowe UMA, Poznań.
7. Cyboran B. (2018), *Animacja w systemie zależności instytucjonalnych: uwarunkowania rozwoju animacji społeczno-kulturalnej na tle polskiej polityki kulturalnej po 1989 roku*, Wyd. UJ, Kraków.
8. Dąbrowska Z., *Sondaż: Wzrosło zaufanie do sądów i UE, spadło do Kościoła*, „Rzeczpospolita” 28.01.2020, <https://www.rp.pl/Spolescenstwo/301279913-Sondaz-Wzroslo-zaufanie-do-sadow-i-UE-spadlo-do-Kosciola.html>, (dostęp: 28.04.2020).
9. Durkheim E. (1964), *The Elementary Forms of the Religious Life*, London.
10. Gierszewski D. (2017), *Edukacja obywatelska w przestrzeni lokalnej*, Wyd. UJ, Kraków.
11. Gierszewski D., Nosek B. (2013), *Wzmacnianie aktywności społeczeństwa obywatelskiego poprzez animację społeczno-kulturową*, w: D. Kubinowski, U. Lewartowicz (red.), *Animacja kultury. Współczesne dyskursy i praktyki*, Wyd. Makmed Lublin.
12. Jedlewska B. (2001), *Animatorzy kultury wobec wyzwań edukacyjnych*, Wyd. UMCS, Lublin.
13. Kopczyńska M. (1993), *Animacja społeczno-kulturalna*, CAK, Warszawa.
14. Kostkiewicz J. (2013), *Kierunki i koncepcje pedagogiki katolickiej w Polsce 1918–1939*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków.
15. Kubinowski D. (2016), *Kultura animacji jako humanistyczna pedagogia*, „Nauki o wychowaniu. Studia interdyscyplinarne”, nr 2.
16. Kurczewska J. (2001), *Lokalne społeczeństwa obywatelskie w Polsce*, w: *Rozumienie zmian społecznych*, (red.), E. Hałas, TN KUL, Lublin.
17. Łobaza K. (2018), *Zróżnicowane i niedookreślone funkcje animatorów*, „Academic Journal of Modern Philology” 2018, nr 7.
18. Łuszczynska M., Rybka I. (2013), *Koncepcja analizy dotychczasowych doświadczeń w obszarze pracy socjalnej i animacji społecznej (desk research)*, http://www.osl.org.pl/wp-content/uploads/2013/04/Rybka_Izabela_Luszczynska_Maria_Koncepcja_analizy_dotychczasowych_doswiadczen_w_obszarze_pracy_socjalnej.pdf, (dostęp: 28.04.2020).
19. Malikowski J. (2008), *Tu nic nie da się zrobić, czyli bierność obywatelska*, w: A. Keplinger (red.), *Bierność społeczna. Studia interdyscyplinarne*, Warszawa.
20. Nycz E. (2018), *Animacja społeczno-kulturalna w środowisku zróżnicowanym etnicznie i kulturowo*, „Kultura i edukacja”, nr 3.
21. Okrasa W., Herbst J., Zdaniewicz W. (2010), *Organizacje, wspólnoty i instytucje społeczne Kościoła Katolickiego – potencjał i specyfika kościelnego trzeciego sektora w Polsce*, w: GUS, *Stowarzyszenia, fundacje i społeczne podmioty wyznaniowe w 2008 r. Studia i analizy statystyczne*, Warszawa.
22. *Polskie wzory uczestnictwa w sferze publicznej. Próba typologizacji postaw*, w: *Społeczeństwo obywatelskie. Między ideą a praktyką*, (red.) A. Kościński, W. Misztal, Warszawa: IFiS PAN 2008.
23. Putnam R.D. (2008), *Samotna gra w kręgle. Upadek i odrodzenie wspólnot lokalnych w Stanach Zjednoczonych*, WAIP, Warszawa.
24. Rogaczewska M. (2008) *Czy „pokolenie JP2” zbuduje w Polsce społeczeństwo obywatelskie? Szanse i bariery*, w: *Pokolenie JP2. Przeszłość i przyszłość zjawiska religijnego*, T. Szawiel (red.), SCHOLAR, Warszawa.
25. Rosalska M. (2017), *Empowerment jako strategia myślenia i działania w pracy na rzecz społeczności*, w: K. Segiet, K. Słupska, A. Tokaj (red.), *Animacja w środowisku. O potrzebie kreowania działań lokalnych (teoria a praktyka społeczna)*, Wyd. Naukowe UAM, Poznań.

26. Sadłoń W. (2014), *Religijny kapitał społeczny. Kapitał społeczny a Kościół katolicki w społecznościach lokalnych w Polsce*, Wyd. Bezkresy Wiedzy, Warszawa.
27. Skrzypczak B. (2016), *Współczynnik społecznościowy: edukacyjne (re)konstruowanie instytucji społecznościowych – w perspektywie pedagogiki społecznej*, Wyd. Edukacyjne "Akapit"; Toruń.
28. Sztompka P. (2007), *Zaufanie. Fundament społeczeństwa*, Znak, Kraków.
29. Szymczak W. (2010), *Religijność – aktywność – obywatelskość. O społecznym potencjale organizacji religijnych w Polsce*, „Roczniki nauk społecznych”, tom 2(38).
30. Toppe Ch., Kirsch A., Jacobel M. (2001), *Giving & volunteering in the United States. Findings from a National Survey*, Independent Sector, Waldorff.
31. Włodarczyk E. (2017), *Animacja w kontekście bierności i jej przełamania*, w: K. Segiet, K. Słupska, A. Tokaj (red.), *Animacja w środowisku. O potrzebie kreowania działań lokalnych (teoria a praktyka społeczna)*, Wyd. Naukowe UAM, Poznań.

dr hab. Dorota Gierszewski – Uniwersytet Jagielloński w Krakowie, Instytut Pedagogiki,
Zakład Pedagogiki Społecznej i Andragogiki

Julia Tomala – Uniwersytet Jagielloński w Krakowie, Instytut Pedagogiki